

Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği..

Dr. Emre Erdoğan¹

Giriş

Herkes İçin İnsan Hakları projesi çerçevesinde, farklı illerde yapılan Anadolu toplantılarının ortak paydalarından biri katılımcı gençlerin tartışmaya geçmekteki ataletleriydi. Sunumlar tamamlandığında ortalığa bir sessizlik çöküyor, gençlerden ilk sorunun gelebilmesi için bir zaman geçmesi gerekiyordu. Bireysel özellikleri, eğitim geçmişleri, aileleri bu kadar farklı olan gençleri soru sormakta bu kadar atalet sahibi yapan faktör neydi? Daha önemlisi soru sormamakla, çok iyi bildiğimiz siyasal katılım düşüklüğü acaba aynı sebepten mi kaynaklanmaktaydı? Bir başka deyişle, Türk gençlerinin bazı kültürel kodları mı bu atalete yol açmaktaydı? Bu soruları yanıtlamaya çalışırken, aslında yanıtla dair ipuçlarının elimizde olduğunu farkettilik. Yaptığımız araştırmada Türk gençlerinin sadece yüzde 5'inin insanların genelde güvenilir olduğuna inandığını görmüştük. Türk toplumunun genelinde ise bu oran sadece yüzde 7'ydi ve 47 ülke arasında sondan ikinciydi. Keza, Türk gençleri arasında bir sivil toplum kuruluşlarına üye olanların oranı da kayda değer oranda düşüktü. Bu iki olgunun aynı anda gerçekleşmesinin bir rastlantıdan çok bir olayın iki farklı tezahürü olduğuna dair inancımız bu düşüncemizi sorgulamaya itti. Ve yaptığımız hemen bütün toplantıların öncesinde ya da sonrasında, ya da bireysel temaslarımızda gençlerin güvensizliğiyle katılım isteksizliği arasındaki ilişkiyi sorguladık ve neredeyse evrensel bir kuralla karşı karşıya olduğumuzu farkettilik. Daha sonraları siyaset sosyolojisi literatüründen mülhem sosyal sermaye eksikliği adını verdiğimiz olgu gençleri siyasi ya da sivil (civic) herhangi bir katılımdan alıkoyuyordu. Dolayısıyla Türk gençliğinin katılım sorununu aşabilmenin yolu sosyal sermaye düzeyinin yükselmesinden geçiyordu.

Zaman içerisinde yaptığımız tartışmalar sonucunda bugün 18-24 yaş arasında olan en yaşlısı 1980'de doğmuş gençlerin yaşadıkları tarihsel dönemin sonucunda Türk gençlerinin birbirlerine güvensizliklerinin çok beklenebilir olduğu kanısına vardık. Bugün 24 yaşında olan gençler; 1991-2002 yılları arasında iki ekonomik kriz, ortalama yüzde 75 enflasyon, bir gecede yaşanan yüzde

---

¹ Siyaset Bilimci, Infakto RW Kurucu Ortağı

300'lük enflasyon, hem ülkenin güneydoğusunda hem de büyük kentlerde gündelik yaşamın tam ortasında terör, binlerce kişinin hayatını kaybettiği iki deprem ve bunlarla elele giden gelecek kaygısı içeren bir ortamda sosyalizasyonlarını gerçekleştirmişlerdi. Ortak paydaları güvensizlik olan bu gençlerin diğerlerine güven duymaları ya da Ortega y Gasset'nin deyimiyle “dalgaların arasında ceviz kabuğu gibi sallanmak” yerine kendi kaderlerine hükmetme iradesini göstermelerini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında görüleceği üzere bu açıdan bir fasit daire mevcuttur, her fasit daire gibi bu dairenin kırılmasının ipuçları da kendisinde saklıdır.

Türk gençlerinin sivil ya da siyasi katılım sorunlarının sosyal sermaye eksikliğinden kaynaklandığı yönündeki görüşümüzü daha detaylı olarak bu yazıda tartışacağız. Sosyal sermaye kavramını tanımı, içeriği, belirleyicileri ve toplumların yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin tartışılmasının ardı sıra, “Herkes İçin İnsan Hakları” projesi çerçevesinde yapmış olduğumuz saha araştırmasının verileri kullanılarak Türk gençlerinin sosyal sermaye düzeyleri ile siyasal/sivil katılım düzeyleri arasındaki ilişki sergilenecek ve istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak test edilecektir.

Bu yazının ve yazı çerçevesinde sergilenen sonuçların bir başlangıç olarak algılanmalıdır. Türk gençlerin sosyal sermaye düzeylerinin daha detaylı incelenmesi, nedensel ilişkilerin karşılaştırmalı açılardan değerlendirilmesi ve bir araştırma gündeminin oluşmasında yarar bulunmaktadır.

Sosyal Sermaye Kavramı

Her ne kadar ilk defa 1916 yılında Lydia Hanifan tarafından Batı Virginia'daki okul sistemi değerlendirirken kullanılmış olsa da sosyal sermaye kavramı günümüzdeki popülaritesine 1990'ların ikinci yarısında ünlü sosyal bilimci Robert Putnam'ın 1993 yılında yayınladığı "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy", 1995 yılında Journal of Democracy'de yayınladığı "Bowling Alone: America's Declining Social Capital" ve 2000'de yayınladığı "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" adlı yayınları takiben kavuşmuştur. Putnam bu yayınlar dizisinde tek bir soruya yanıt vermeye çalışmıştır: Ülkelerin ekonomik ve siyasi performanslarıyla bireylerin sivil (civic) faaliyetleri arasında ne gibi bir ilişki bulunmaktadır?

"Neden bazı demokratik hükümetler başarılıdır ve diğerleri değildir?" (1993, s.3) sorusu Putnam'ın "Making Democracy Work" adlı kitabının giriş cümlesidir. Putnam, 1976-77 Yerel Yönetimler Reformu sonrasında İtalyan yerel yönetimlerin performansları arasındaki farklılıkları sorguladığı bu çalışmasında bu farklılığın nedeninin başarılı Kuzey İtalya kentlerinde "sivil cemaatin" (civic community) çok daha etkin olmasında yattığını belirtmektedir. Söz konusu farklılık sadece yerel yönetimlerin performanslarının değil, Kuzey İtalya'nın ekonomik zenginliğinin de nedenidir. Putnam'a göre iyi çalışan bir yerel yönetimin ve ekonomik refahın olduğu bölgelerde, vatandaşların sivil etkinlikleri; karşılıklı işbirliğinin, yaşamsal sosyal ağların, eşit siyasi ilişkilerin ve siyasi katılımın yaygın olduğu bir ortam yaratmıştır (Putnam, 1993, s. 6-7). Putnam tasvir ettiği bu çerçeveye sosyolog Coleman'dan esinle "sosyal sermaye" adını vermektedir. Putnamcı anlamda sosyal sermayenin temel öğeleri güven, karşılıklılığa (reciprocity) dayanan norm ve yükümlülükler ve son olarak da vatandaşların dahil oldukları sosyal ağlardır (s.171-173).

Putnam ABD'de vatandaşların katılımlarının düşmelerinin nedenlerini tartıştığı "Bowling Alone" başlıklı makalesinde de Amerikalıların oy verme, şehir toplantılarına katılma, yerel komitelerde görev alma gibi endikatörlerle ölçülebilen "hükümete doğrudan katılma" eylemlerinde görülen düşüşün temel sebebinin ABD'nin eriyen sosyal sermayesi olduğunu öne sürmektedir (s.68). Amerikalıların sosyal ağlara katılımı gözle görülür derecede azalmıştır ve buna paralel olarak vatandaşların birbirlerine güven dereceleri de düşmüştür. Putnam bu değişimin temel

nedenlerinin kadınların iş hayatına yoğun şekilde dahil olmalarının örgütlü yaşama katılımlarını azaltması; son dönemde Amerikalıların coğrafi hareketliliğinin artarak vatandaşların ilişki kurmalarının zorlaştırması; boşanmalar ve tek ebeveynli ailelerin oranının çoğalması ve bunun sonucunda aile yaşamının çözülmesi ve son olarak da boş zaman geçirme alışkanlıklarının televizyon ve bilgisayar teknolojisinin nedeniyle gelişmesinin sonucunda “bireycileşmesi” ve “özelleşmesi” olduğu görüşündedir (s. 73-74).

Pippa Norris, 2000 yılında yayınladığı bir makalesinde Putnam’ın sosyal sermaye kavramına açıklık getirmeye çalışmıştır. Norris’e göre, sosyal sermayenin yapısal ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Yapısal boyut bireylerin dahil oldukları ağlardan; kültürel boyut da bireylerin tabi oldukları sosyal normlardan oluşmaktadır. Sivil topluma içkin olan yatay ağlar, bu ağlara ilişkin normlar ve değerler toplum için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Yatay ağlar bireyler arasında mütekabiliyete dayanan karşılıklı yükümlülük ve sorumluluklar yaratmaktadır. Böylelikle bireylerin kolektif ürünler –sahibi belirli olmayan ama toplumun tamamına yararı dokunan- konusunda birbirleriyle işbirliği ve koordinasyonunu güçlenmektedir. Bu nedenle sivil toplumun dernekler, birlikler gibi örgütleri farklı sosyal tabakalardan bireyleri biraraya getirmesi ve farklı kökenlerden insanları entegre etmesinin yanısıra hoşgörü, işbirliği ve mütekabiliyet gibi değerlerin yaygınlaşmasına ve zengin bir toplumsal altyapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır (s.2).

Öte yandan, Norris’in yorumuna göre sosyal sermayenin önemli siyasal sonuçları da bulunmaktadır: Sivil toplum sosyal sermayeye doğrudan katkıda bulunurken, sosyal sermaye de (sivil toplumdan doğan sosyal ağlar ve kültürel normlar aracılığıyla) siyasal katılımı ve iyi yönetimi kolaylaştırmaktadır. Sivil toplum ve sivil normlar vatandaşlar arasında iletişimi ve seçimlere katılımı tetiklemektedir. İyi yönetim de bireyler arasındaki ilişkileri güçlendirmekte dolayısıyla sivil topluma katılımı tetiklemektedir (ibid.).

Putnam’ın çalışmalarının sosyal sermaye kavramına popülerlik kazandırmasına ve bugün Dünya Bankası yayınlarında dahi sosyal sermayenin öneminin altının çizilmesine karşın, bu kavramın benzer bağlamda ama çok farklı anlamlarda farklı kullanımları bulunmaktadır. Sosyal sermayeye alternatif bir yaklaşım da Putnam’dan kayda değer bir süre önce Bourdieu tarafından geliştirilmiştir. Putnam’ın toplumsal düzeyde bir kavram olarak algıladığı –Norris “benim sosyal sermayem olamaz ama toplumun olabilir” demektedir (2000, s.2)- sosyal sermaye, Bourdieu için

bireysel düzeyde tartışılması gereken bir kavramdır. Bourdieu'ye göre toplumlar çok sayıda alandan oluşurlar ve sermayenin farklı formları çeşitli aktörlerin bu alanlardaki durumlarını belirler. Aktörlerin sahip oldukları sermaye miktarları oyunda başarılı olma şanslarını doğrudan etkilemektedir (Siisiäinen, 2000, s.11). Bourdieu üç farklı sermaye türü tanımlamıştır: Ekonomik sermaye bireylerin sahip olduğu ekonomik gücü göstermektedir. Kültürel sermayeyi üç farklı formda görebiliriz, bireyin içinde yaşadığı çevrede (habitus), bireyin sahip olduğu kültürel değerlerde ve son olarak da diplomalar, sertifikalar gibi belgelerde somutlaşan kültürel kurumlarda. Son olarak sosyal sermaye bireylerin harekete geçirebildikleri etkin bağlantı ağları miktarıdır. Bireyler farklı gruplara dahil olurlar ve gerektiğinde bu gruplar aracılığıyla ağları harekete geçirebilirler. Bu açıdan sosyal sermaye bireyin sahip olduğu ilişkilerin kalitesinin onun yaşamındaki statüsünü yükseltebilmesidir (ibid.)

Bourdieu'nün bireysel düzeyde ölçülebilir bir faktör olarak tanımladığı sosyal sermaye kavramı, anglo-sakson yönelimli sosyal bilimlerde fazla teveccüh görmemiş olsa da toplumsal zenginlik olarak sosyal sermayeyle bireysel zenginlik olarak sosyal sermaye arasında doğrudan ilişki kurabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, Putnamcı sosyal sermaye kavramının toplumsal düzeyde sahip olduğu açıklama gücüne bireysel düzeyde sahip olamaması ve birçok eleştiriyle karşı karşıya kalması nedeniyle, Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramını da bireyleri sosyal ağlarda yer almaya motive eden ana faktörlerden biri olarak yorumlamakta da yarar bulunmaktadır.

Güven Kavramı:

Putnam'ın sosyal sermayenin önemli belirleyicilerinden biri olarak tanımlamış olduğu güven kavramı da son dönemde üzerinde sayısız tartışma yapılan sosyal bilimler kavramlarından. Francis Fukuyama'nın "Güven" (1998) adlı kitabında ülkelerin ekonomik performansları arasındaki farklılıkları açıklayan faktörlerden biri olarak tanımladığı güven bir çok açıdan üzerinde durmaya değer bir kavram olarak gözükmektedir.

Güven kavramının farklı tanımları bir kenara bırakılırsa, Eric Uslaner tarafından geliştirilen tipolojinin genel kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Uslaner detaylı çalışmalarını özetlediği bir sunumunda güvenle ekonomik eşitsizlik ve yolsuzluk derecesi arasında negatif; küreselleşme derecesi, İnternet kullanım derecesi, ekonomik büyüme oranları, eğitim harcamaları ve zenginden

fakire gelir transferiyle pozitif ilişkiler olduğunu göstermektedir². Bahsi geçen ilişkilerin yönleri hakkında tartışmayı bir başka çalışmaya bırakıp Uslaner'ın kapsamlı tipolojisinin üzerinde duralım.

Uslaner'a göre üç farklı türde güven bulunmaktadır. Bunlardan birincisi "stratejik"/"kısmi" güvendir. "Eğer Jane, Bill'in sözünü tutacağına ve Bill de Jane'in sözünü tutacağına inanıyorsa, işbirliğine gitmeye karar verirler ve durum her ikisi için de daha iyi olur" (2004, s.5). Uslaner'a göre Jane ve Bill'in tercihler stratejik tercihlerinin bir sonucudur ve ancak Jane ve Bill birbirlerini tanıyorlarsa geçerlidir. İlk defa karşılaşan iki kişinin birbirlerine güvenmeleri için stratejik bir sebep bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında güven kavramı bireyleri işbirliğine motive edecek bir değişken olarak denkleme dahil olmaktadır (ibid.).

İkinci tür güven ise bireylerin diğer bireylerin davranışları hakkındaki beklentilerine dayanmaktadır. Uslaner'a göre stratejik güven bireylerin nasıl davrandıklarına dairken, ahlaki/genelleştirilmiş güven "nasıl davranmaları" gerektiğini belirtmektedir. Daha iyimser bir dünya görüşüne dayanan ahlaki/genelleştirilmiş güvenle karşılaştırıldığında stratejik güven belirsizlik içermektedir. Stratejik güven kırılmandır, bireyler hayal kırıklığına uğradıkça diğerlerine duydukları güven derecesi azalacaktır. Dışlayıcı özelliği olan stratejik güvenin aksine ahlaki/genelleştirilmiş güven ise bireylerin yaşadıkları deneyimlerden etkilenmez (s.6).

Güvenin üçüncü boyutu ise bireylerin kurumlara duyduğu güvendir. Uslaner bazı yazarların kurumlara duydukları güvenin "trust" yerine "confidence" kelimesiyle tanımladıklarını söylemektedir. Bununla beraber Uslaner'a göre kurumlara duyulan güven stratejik güvene benzemektedir: "Kurumlara duyulan güven hükümetlerin ekonomide, savaşta ve barışta, toplumda kanun ve düzeni tesis etmekte ne kadar başarılı olduğuna bağlıdır" (s.2).

Kenneth Newton, özellikle siyasal kurumlara duyulan güveni "siyasal güven" olarak adlandırmaktadır (2001, s.204). Newton literatürde sivil yönelimlilik, katılımcılık, vatandaşlık, siyasetle ilgilenme, siyasi tolerans, taviz verme özellikleri ve siyasi kurumlara güven olarak tanımladığı "siyasal sermaye"nin önemli belirleyicisi olduğunu belirtmektedir. Demokratik ve istikrarlı bir siyasal yaşamın gereği olarak tanımladığı siyasal güven bazı dış ve objektif koşulların sonucudur ve bireylerin dünya görüşlerinden çok siyasal dünyanın sürekli bir

---

² <http://www.bsos.umd.edu/gvpt/uslaner>

değerlendirmesine bağlıdır. Newton'a göre vatandaşların siyasal güven skorlarının düşük olması "birşeylerin yanlış gittiğinin en önemli göstergesidir" (s.205).

Bütün bu tartışmalara karşın Uslaner'ın tanımlamış olduğu "genelleştirilmiş güven" kavramı akademik ilginin odağı olmuştur.

Sosyal Sermaye ve Güvenin Belirleyicileri

İyi bir demokratik rejimin ve iyi hükümet performansının önemli bir belirleyicisi olarak tanımlanan sosyal sermayenin ve güveni neler belirlemektedir? Hangi faktörler bir toplumun sosyal sermayesini ve bireylerin birbirlerine duydukları güven derecesini etkiler? Bu konuda yapılmış sayısız çalışma bize bazı yanıtlar vermektedir.

Öncelikle sosyal sermaye kavramının nasıl ölçüldüğüne bakmamız gerekmektedir. Putnam sosyal sermayenin önemli bir unsuru olarak tanımladığı sosyal ağları derneklere üyelik oranlarıyla ölçmektedir. Bu dernekler arasında kilise cemaatleri, okul aile birlikleri, Kızıl Haç, izcilik grupları, kardeşlik dernekleri yer almaktadır. (Putnam, 1995, s.68-70). Putnam'a göre komşularla vakit geçirme "bağlılık" (connectedness), insanların ne kadar güvenilir olduklarına dair görüş de güvenin göstergesidir (s.73). Putnam daha detaylı çalışmalarında inşa ettiği sosyal sermaye endeksinde bireylerin geçen bir yıl içinde yerel örgütlerin komitelerinde çalışıp çalışmadıkları, herhangi bir örgütün ya da kulübün yönetimde görev alıp almadıklarını, katıldıkları kulüp toplantısı sayısını, üye olunan grup sayısını, okul ya kent işleriyle ilgili halk toplantılarına katılım oranını, herhangi bir toplumsal projede çalışma oranlarını, gönüllü faaliyetlere ayrılan zamanı, arkadaşları ziyarete ayrılan zamanı, evde eğlenceye harcanan zamanı, 1000 kişiye düşen sosyal ve sivil örgüt sayısını ve 1000 kişiye düşen kar amacı gütmeyen örgüt sayısını kullanmıştır. Bütün bu değişkenlerin yanısıra bireylere genel olarak güvenilip güvenilmeyeceği konusundaki görüş de endekse dahil edilmiştir (SARD, 2001, s.17).

Bjørnskov ve Svendsen yaptıkları detaylı literatür incelemesinde (2003) sosyal sermayenin 10 farklı ölçümünü sergilemişlerdir. Bu ölçümleri gruplamak gerekirse 2 farklı kategori oluşturabiliriz:

- 1) bireylerin gönüllü kuruluşlara üyelikleri ve güven derecesini ölçen mikro düzeydeki yaklaşımlar. Güven kriteri genelleştirilmiş güvenin yanı sıra kurumlara güveni de içerebilmektedir.

- 2) Bir toplumdaki yolsuzluk düzeyi, bireylerin sivil kuruluşlara üyelik oranları, Freedom House tarafından ölçülen Ekonomik Özgürlük endeksi ve merkezi hükümetin gücü gibi makro düzeydeki değişkenleri ölçen yaklaşımlar (s. 9-17).

Sosyal sermaye konusunda yapılan çalışmalar genelde bu iki yaklaşımın bir sentezini yapmaktadır. Örneğin Norris (2002) detaylı çalışmasında ülkelerin sosyal sermaye düzeylerini hesaplarken bireylerin genelleştirilmiş güven düzeylerini, herhangi bir gönüllü kuruluşa üye olup olmadıklarını, bireylerin birden fazla gönüllü kuruluşa üye olup olmadıklarını ve bu kuruluşlarda aktif rol oynayıp oynamadıklarını endekse dahil etmiştir (s.19). Bu açıdan Norris'in çalışmasını standart belirleyici bir çalışma olarak niteleyebiliriz.

Güvenin nasıl ölçüleceği konusunda bu kadar farklı yaklaşım bulunmamaktadır. Dünya Değerler Araştırması'nın standart sorusu olan “genel olarak düşündüğünüzde insanların çoğuna güvenilir mi yoksa insanlarla ilişkilerde dikkatli mi olmak gerekir” sorusu bireylerin güven derecesini ölçmekte kullanılmaktadır. “Çoğu insan güvenilir” yanıtı verenlerin oranı o toplumdaki genelleştirilmiş güven derecesini göstermektedir. Buna yukarıda da bahsedildiği üzere bireylerin siyasal ve siyasal olmayan kurumlara ne derece güvendikleri de eklenebilmektedir.

Metodolojik tanımlar ne olursa olsun, sosyal sermayenin ve güvenin belirleyicileri konusunda hemen hemen bir uzlaşmaya varılmış gibidir. Makro düzeydeki değişkenlerden ülkelerin gelir düzeyleri ve gelirlerin eşit dağılması sosyal sermayenin ve bireyler arası güvenin gelişimine pozitif katkıda bulunmaktadır. Daha adil bir gelir dağılımı bireylerin birbirleriyle işbirliğine girmelerini kolaylaştırmakta ve sivil etkinliklerini teşvik etmektedir (Fidrmuc ve Gërxhani, 2004, s.4).

Toplumların bireyci ya da kolektivist olmaları da sosyal sermayeyi doğrudan etkilemektedir. Bireyci toplumlarda bireylerin farklı kesimlerden bireylerle etkileşime girmesi bireyler arası güvenin ve dolayısıyla sosyal sermayenin artmasının nedenidir. Kolektivist toplumlarda etkileşim bireylerden çok gruplar arası olduğundan grup için güven –Uslaner’ın terminolojisiyle stratejik güven- yüksek olmakta ama genelleştirilmiş güven derecesi düşük kalmaktadır (Allik ve Realo, 2004, s.35).

Sosyal sermayeyi doğrudan etkileyen bir başka unsur da kurumsal düzenlemelerdir. Kurumları sosyal etkileşimleri belirleyen yapılar olarak gören yaklaşım, genel kabul gören kurallar olarak da yorumlanabilecek kurumsal düzenlemelerin belirsizliği azalttığını ve bireylerin davranışlarını

sınırlaması nedeniyle öngörülebilirliği arttırdığını belirtmektedir (Renno, 2000, s.10). Kurumların Uslaner'ın tanımladığı anlamda stratejik güveni etkileyen bu özelliğinin yanısıra devlet kurumlarının da iyi çalışması, yani örneğin etkin bir adalet sisteminin varolması bireylerin diğerlerine güvenmesini kolaylaştıracaktır (Uslaner, 2004, s.15). Öte yandan demokrasilerin güveni dolayısıyla sosyal sermayeyi güçlendirip güçlendirmedeği konusunda tartışmalar süregitse de, otoriter rejimlerin sosyal sermayeyi yok ettiği neredeyse kabul gören bir gerçektir (ibid).

Makro düzeydeki bu gelişmelerin yanısıra da yapılan sayısız görgül çalışma sosyal sermayenin mikro düzeydeki belirleyicilerine örnekler sunmuştur. Yüksek eğitimlilerin, daha yüksek gelirlilerin, beyaz yakalıların sivil katılıma daha fazla eğilimli oldukları buna karşı düşük eğitim ve düşük gelirli vatandaşlarla işsizlerin daha az katılım gösterdikleri Fidrmuc ve Gërkhani tarafından gösterilmiştir. Kendi işinin sahibi olan vatandaşların da sivil katılıma daha fazla eğilimli olmaları da önemli bir bulgudur. (2004, s.11). Latin Amerika ülkelerinde siyasal katılım ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi tartışan Renno, bireylerin boş zamanlarını geçirme biçimlerinin de sosyal sermayeyle pozitif ilişkili olduğunu belirtmektedir. Boş zamanlarında spor yapmayı tercih eden bireyler evde televizyon seyretmeyi tercih edenlere kıyasla sivil etkinliklerde bulunmaya daha fazla eğilimlidir (Renno, 2000, s.11). Renno'nun başka bir ilginç bulgusu da bireylerin geçmiş ekonomik performansı değerlendirmelerinden çok gelecekte işsiz kalmaktan korkuların sivil etkinliklere katılma eğilimini daha negatif etkilemesidir. Sol görüşlülerin daha fazla sivil katılım eğilimine sahip olmaları da Renno'nun bulguları arasındadır (ibid.).

Scheufele ve Shah (2000) ise bireylerin kişiliklerinin sosyal sermaye üzerinde etkili olduğunu öne sürmektedirler. Güçlü kişiliğe sahip olan lider özellikli bireyler hem sivil katılıma daha eğilimli olacaklar hem de diğer insanlara daha fazla güveneceklerdir. Bu bireylerin siyasetle daha fazla ilgilenmelerini ve medyadan daha fazla haber almaya eğilimli olmaları beklenmelidir. Yazarların yaptıkları detaylı analizler de bu beklentilerini doğrulamıştır.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde vatandaşların sivil katılıma eğilimlerini analiz eden Christorofou, (2004), eğitimin, özellikle de üniversiteden mezun olmanın sosyal sermaye üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermiştir. Gelir, düzenli bir iş sahibi olma, Norveç, Danimarka gibi kuzey ülkeleri haricinde erkekler lehine cinsiyet bireylerin sivil katılıma eğilimlerini pozitif etkilemektedir (s.10-16).

Bütün bu çalışmalar göz önünde tutulduğunda sivil katılımın yüksek gelirli, beyaz yakalı, iş sahibi ve zaten siyasal katılıma eğilimli bireylere tahsis edilmiş bir alan olduğu söylenebilir. Makro düzey değişkenler de düşünüldüğünde, eşit gelir dağılımlı, ekonomik krizlerden uzak, bireysel kültürün yaygın olduğu gelişmiş demokrasilerin daha yüksek sosyal sermaye stoklarına sahip olmaları da; sosyal sermaye sorununun bir gelişmişlik sorunu olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Dolayısıyla kırılması zor bir kısır döngünün varlığından söz edilebilir: Gelişmemiş ülkelerde sosyal sermaye stokunun düşük olması yönetim kalitelerini düşürmekte ve gelişmelerini ertelemektedir. Öte yandan gelişmiş ülkelerin bazılarının sosyal sermayelerinde düşüş görülmesi ve bu ülkelerin kendi içlerinde sosyal sermaye açısından farklılıklar bulunması kısır döngünün kırılabileceğini göstermektedir.

Türkiye ve Sosyal Sermaye

Ne yazık ki Türkiye’de sosyal sermaye üzerine yapılan yayın sayısı sınırlıdır. Gündelik dilde yaygınlaşmasına karşın sosyal sermaye kavramının üzerinde fazla tartışılmadığı ve bazen de insan sermayesiyle karıştırıldığı görülmektedir. Yine de yapılan bütün karşılaştırmalı çalışmalar Türkiye’nin sosyal sermayenin genel kabul gören endikatörleri açısından kaygı verici bir pozisyonda olduğunu göstermektedir.

Öncelikle bireylerin sivil katılımları açısından eldeki rakamlarla Türkiye 47 ülke arasında 45’ncidir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de geçmişte herhangi bir sivil kuruluşa üye olanların oranı yüzde 30’dur. Bu oran Kuzey Avrupa ülkelerinde yüzde 90’lar, Balkan ülkelerinde ise yüzde 60 civarındadır. Yine aynı araştırmalara göre Türkiye’de bireylerin üye oldukları ortalama sivil kuruluş sayısı 0,5’dir ve Türkiye bu kategoride de 47 ülke arasında 45’nci sırada yer almaktadır. Söz konusu oranın Kuzey Avrupa ülkelerinde 3, Balkan ülkelerinde 1 civarında olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu kategoride en düşük oran 0,35 ile Bulgaristan’dadır. Bireylerin sivil kurumlarda aktif rol oynama derecelerinden hesaplanan aktif katılım endeksinde ise Türkiye 9,69 ile yine 44’ncüdür. Çin 9,33 ile sonuncu, ABD 15 ile birinci sıradadır.

Bu bakımdan en kaygı verici durum genelleştirilmiş güven derecesindedir. Türkiye, görüşülen kişilerin sadece yüzde 5’inin “insanlara çoğunlukla güvenilir” yanıt vermesi nedeniyle 47 ülke arasında 45’inci sırada yer almaktadır. En düşük orana sahip olan Brezilya’da genelleştirilmiş güven oranı yüzde 3, en yüksek orana sahip Finlandiya’da yüzde 65’tir. Bütün Baltık ülkelerinde bu oran yüzde 50’lerin üzerindeyken, Balkan ülkelerinde yüzde 20 civarındadır (Norris, 2001, s.17).

Fidrmuc ve Gërkhani (2004) mikro düzeydeki sosyal sermayeyi ölçmeyi amaçlayan çalışmalarında Türkiye için daha detaylı bir resim çizmektedir. Aday Ülkeler Eurobarometer’ini baz alan çalışmaya göre Türkiye’de vatandaşların aktif rol oynadıkları ortalama sivil girişim sayısı –dinsel kurumlar da dahil olmak üzere- 0,42’dir ve 30 ülke arasında 23’üncü sıradadır. Avrupa Birliği ortalamasının 0,91, Aday Ülkeler ortalamasının 0,54 olduğu da aynı kaynak tarafından belirtilmektedir. En yüksek rakama bireylerin ortalama 2 sivil girişime katıldıkları İsveç’te rastlanmaktadır (s.16).

Yazarların mikro düzeydeki sosyal sermayeyi ölçmekte kullandıkları ikinci endikatör yine aynı araştırmadan elde ettikleri bu soruya verilen yanıtlardan çıkararak hesaplanmıştır: “Eğer aşağıdaki sorunlardan biriyle karşılaşırsanız –depresyona girmiş hissetmek, ailenizden biri ya da kendiniz için iş bulmak, elektrik faturası gibi acil bir ödemeyi yapmak için para bulmak- haneniz dışında size yardımcı olacak birisi var mıdır?” (s.8).

Son olarak yazarlar bireylerin gönüllülük düzeylerini ölçmek amacıyla son bir yıl içerisinde çevrelerindeki fakir insanlara para ya da mal vererek ya da vakit ayırarak kaç defa ilgi gösterdikleri de sosyal sermayenin ölçütlerinden biri olarak tanımlamışlardır (ibid.)

Tablo 1. Türkiye'nin Sosyal Sermaye Endikatörlerinde Durumu

	Türkiye Skoru	Sıralama	AB Ortalaması	Aday Ülkeler Ortalaması	En Yüksek Skora Sahip Ülke	En Yüksek Skor
Depresyon Durumu	Yüzde 70	26	Yüzde 85	Yüzde 78	İrlanda	Yüzde 93
İş Bulma	Yüzde 48	27	Yüzde 70	Yüzde 52	İrlanda	Yüzde 87
Para Bulma	Yüzde 58	29	Yüzde 80	Yüzde 70	İrlanda	Yüzde 91
Para Verme	0,82	13	0,84	0,73	Kuzey İrlanda	1,3
Zaman Ayırma	0,50	6	0,40	0,40	Romanya	0,70

Fidrmuc ve Gërkhani'nin bulguları Türkiye'nin özellikle fakir insanlara para verme ve zaman ayırma açısından yüksek bireysel sosyal sermayeye sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu noktada yazarların sosyal sermaye kavramını işlemleştirmelerinin sorunlu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bireylerin maddi ve manevi açılardan zor durumda kaldıklarında “hane dışından” yardım isteyebilecekleri kişilerin varlığı, Putnamcı anlamda daha iyi bir yönetimi mümkün kılan sosyal sermayenin ya da Uslaner'in tanımladığı ahlaki değer olarak genelleştirilmiş güvene sahip bir toplumun özelliği olmayabilir. Düşük sosyoekonomik gelişme düzeyine sahip köy toplumlarında dahi bu tür dayanışmanın yaygın olması mümkünken, bireyler arası dayanışmanın “mümkün” olmasının sosyal sermayenin yukarıda tanımlanan sonuçlarına nasıl ulaşacağı da tartışma götürür bir noktadır. Buna ek olarak Türkiye'nin 30 ülke arasında sırayla 6. ve 13. sırada olduğu “yoksullara vakit ya da para ayırma” pratiğinin yaygınlığının da sosyal sermayenin yaratması beklenen etkileri konusunda ne gibi etkileri olacağı belirsizdir. Dolayısıyla sosyal sermaye açısından Norris'in endikatörlerinin Türkiye için daha anlamlı olduğunu, Fidrmuc ve Gërkhani'nin bulgularının daha detaylı incelenmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Türkiye’de yapılan hemen bütün kamuoyu araştırmaları bireylerin “genelleştirilmiş” güven derecesinin düşük olduğunu ve karşılaştırmalı açıdan da Dünya’da en az genelleştirilmiş güven skoruna sahip ülkelerden biri olarak tanımlandığını göstermektedir. Buna karşın, ülkemizde bireylerin neden “güvenmediklerini” tartışan çalışma sayısı fazla değildir. Yılmaz Esmer, Dünya Değerler Araştırmasının Türkiye ayağını açıkladığı “Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler” (1999) alışmasında bu durumu tespit etmiştir:

“Türkiye 1990 DDA’na katılan 43 toplum arasında sondan ikinci durumdaydı... 1997 araştırması ise 1990’da zaten rekor düzeyde düşük olan güvenin bir miktar daha azalarak yüzde 6.5 oranına indiğini gösterdi...“Değişik bir ifadeyle her gruptan, her düşünceden insan için kişilerarası güven –daha doğrusu güvensizlik- oranları aşağı yukarı aynı” (s.25-26)

“Türk toplumunda kişilerarası güven konusunun daha ayrıntılı bir biçimde araştırılması gerektiği kanısındayız” (ibid.)

Türkiye’nin düşük bireylerarası güven skorunun demokrasinin ve sivil toplumun gelişmesi açısından sorunlu olduğunu düşünen bir başka siyaset bilimci de Ersin Kalaycıoğlu’dur. Kalaycıoğlu, yaptığı bir konuřmada³ bireylerarası güven eksikliğinin ekonomik, siyasal ya da kültürel ortaklıklar kurmayı zorlaştırdığını belirtmiştir. Kalaycıoğlu’na göre bireylerarası güvensizliğin yüksek olduğu bir ortam rgtlenebilirliği ve kurumlara yeliği engellemektedir.

Öte yandan Türkiye’de öne çıkan unsur bireyler arası güvensizlikten çok, bireylerin kurumlara gvensizlikleridir. Esmer (1999), Türk vatandaşlarının kurumlara güven derecelerini detaylı olarak tartıştığı çalışmasında ordunun en fazla güvenilen kurum olduğunu buna karşın siyasi partiler, hükümet, basın, parlamento ve sendikalar gibi kurumlara güvenin daha düşük olduğunu belirtmektedir (s.42). Siyasal sistem kurumlarına (Hükümet, TBMM, Partiler, Bürokrasi) güven kadınlar arasında, yaşlılarda, kırsal kesimde yaşayanlarda, ev kadınlarında düşük gelir gruplarında daha yüksekken; medya kurumlarına (basın, televizyon ve sendikalar) duyulan güven kadınlarda ve 24 yaşından büyük seçmenlerde daha yüksektir. Kanun ve düzen kurumları olarak tanımlanan ordu, hukuk sistemi ve polise güven kadınlar, kırsal kesimde yaşayanlar, düşük eğitlimliler arasında daha yüksektir (s.48-50).

³ http://www.iis.ac.uk/research/sem_con_lec/sem_00/kalaycioglu.htm

Adaman ve arkoğlu (2000) ‘‘Türkiye’de Yerel ve Merkezi Yönetimlerde Hizmetlerden Tatmin, Patronaj İlişkileri ve Reform’’ adlı çalışmalarında Esmey’den farklı bir yöntemle bireylerin kurumlara güven derecelerini ölçmüşlerdir. Yazarlara göre en fazla güvenilen kurumlar AKUT – muhtemelen 17 Ağustos depreminin etkisiyle-, silahlı kuvvetler, muhtarlar, üniversitelerdir. Basın, TBMM ve Merkezi Hükümet görece olarak düşük güvenilen kurumlardır (s.38). Merkezi hükümet kurumlarına (merkezi hükümet, Kızılay, TBMM, Polis) güven derecesi dönemin iktidar partileri olan DSP ve MHP’nin seçmenleri, Doğu illerinde yaşayanlar, hayattan memnuniyet derecesi ile pozitif; uygulanan politikalardan ülkenin ve ailesinin negatif etkilendiği görüşünde olanlarda negatiftir. Silahlı Kuvvetler, polis, AKUT, niversitelerden oluşan güvenlik kurumlarına duyulan güven ise post materyalizm derecesi, yaş, hayattan memnuniyet ve MHP semeniyle pozitif; HADEP seçmeni, uygulanan politikalardan ülkenin negatif etkileneceğini düşünme ve hayatından memnun olmamayla negatif ilişkilidir. Sivil toplum kuruluşlarına duyulan güven ise erkekler; yerel yönetimlere duyulan güven ise hayattan memnuniyet derecesi ve post materyalizm skoru yüksek olan bireyler arasında yaygındır (s.36-40 ve s.108-116).

Adaman, arkoğlu ve şenatalar’ın yakın zamanda sonuçlarını akladıkları bir araştırmada da⁴ bireylerin kurumlara duydukları güven dereceleri sorgulanmıştır. Silahlı kuvvetler, ilköğretim kurumları, niversiteler, mahkemeler/hukuk sistemi, 2004 araştırmasında da yüksek güven duyulan kurumlardır. Bunun yanısıra, 1999 araştırmasında görece düşük güven duyulan kurumlar olan merkezi hükümet ve TBMM’ye duyulan güven kayda değer derecede artmıştır. Yerel yönetimlere ve basın kuruluşlarına duyulan güven derecesi değişmeyeip orta düzeydeki yerini korurken; siyasi partilere güven derecesi 10 üzerinden 2.1’den 3.8’e yükselmiş olsa da en az güvenilen kurum olarak kalmaktadır.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği tarafından yayınlanan Eurobarometer Türkiye Raporu’nda⁵ (2004) ise hükümete duyulan güvenin arttığı ve orduya duyulan güvene yaklaştığı görülmektedir (yüzde 80’e yüzde 89). Dini kurumlara, parlamentoya, yargı sistemine güven de yüzde 60’ların üzerindedir. Basın kuruluşlarına duyulan güven ise görece olarak düşükken; siyasi partiler ve sendikalar en az güvenilen kurumlar arasındadır.

Yukarıda bahsi geçen bütün çalışmalardaki metodolojik farklılıklara karşın Türk seçmenlerinin kurumlara olan güvenlerinin neredeyse konjonktürel olduğunu göstermektedir. 1990’ların siyasal

⁴ http://www.tesev.org.tr/etkinlik/yolsuzluk_anasayfa.php

⁵ <http://www.deltur.cec.eu.int/!Publish/tr/PR%20-%202005-PressRelease-7.pdf>

istikrarsızlık ortamında görece düşük güven duyulan merkezi hükümetin 2004 araştırmasından en fazla güvenilen ikinci kurum olması bunun en önemli göstergesidir. Ayrıca siyasal kurumlara duyulan güvenin nedenleri arasında iktidar partisinin seçmeni olmanın ya da hükümetçe izlenen politikalara verilen desteğin yer alması da; Türkiye’de siyasal güvenin günün şartlarına tabi olduğunun bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür. Ordu, eğitim kurumları ve dini kurumlar gibi kurumlara duyulan güvenin hemen hemen değişmemesi ve siyasi partiler ile basın kurumlarına duyulan güvenin sürekli düşük olması da üzerinde durulması gereken bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de daha fazla ilgi çeken siyasal güven kavramının henüz tartışılmamış olan sosyal sermaye ve sosyal sermayenin önemli bir belirleyicisi olan bireyler arası güven ile ilişkisi sorgulanmalıdır. Kurumların performanslarının bu kurumlara duyulan güven dereceleriyle doğrudan ilişkili olması Uslanerci anlamda stratejik güvenden bahsettiğimiz sonucuna yol açabilir. Daha önce detaylı tartışıldığı gibi, stratejik güven kırılabilirliği ve dışlayıcılığı nedeniyle sosyal sermayenin bir unsuru değildir ve stratejik güvenin yüksek olduğu durumlarda bile sosyal sermayenin beklenen etkilerine rastlanmaması olasıdır. Bu nedenle, siyasal güven kavramı elbette ki tartışmaya değerdir ancak sosyal sermaye konusunda bireyler arası geliştirilmiş güvenin üzerinde durulmasında yarar bulunmaktadır.

Türk Gençliği, Güven, Sosyal Sermaye ve Katılım: Görgül Bulgular

Geçmiş dönemde Türk gençliği adı verilen ve homojen olmayan kitle hakkında yapılan saha araştırması sayısı arttı. Konrad Adenauer Vakfı tarafından desteklenen ve Türk gençliğine sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşan “Suskun Kitle Büyüteç Altında”, Input Araştırma’nın Milliyet Gazetesi’yle beraber yayınladığı ve gençlerin tüketici olarak profilini çizen “Genç Türkiye 2002”, ARI Hareketinin 1999’de yürüttüğü “Türk Gençliği ve Siyasal Katılım” ve 2003’te yürüttüğü “Türk Gençlerinin İnsan Hakları Konusundaki Görüşleri” çalışmaları ve İbrahim Armağan’ın 1979 ve 2004’te gerçekleştirdiği ve gençlerin değer sistemlerindeki değişimleri inceleyen çalışmalar Türk kamuoyunun Türk gençliği adı verilen olgu hakkındaki görüşlerini büyük ölçüde etkilemiştir.

Öte yandan Türk gençliğinin siyasal ve sosyal katılım konusundaki eğilimleri Konrad Adenauer Vakfı ve ARI Hareketi’nin çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır. Özellikle de sosyal sermaye konusunda yapılmış herhangi bir çalışma yoktur.

2003 yılında “Türk Gençlerinin İnsan Hakları Konusundaki Görüşleri” çalışması çerçevesinde yapılan anketlerde Türk gençlerin sosyal sermayelerine ve katılım eğilimlerine yönelik sorular da sorulmuştur. 2003’ten bugüne söz konusu kitlenin ne kadar değiştiği bilinmese de, bir başlangıç olarak bu verilerin kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Makalenin geri kalan bölümlerinde bu çalışma çerçevesinde derlenen bilgiler istatistiksel analize tabi tutulacaktır.

Sosyal Sermaye:

Sosyal sermayenin başlıca endikatörlerinin gönüllü etkinliklere katılım olduğunu yukarıdaki tartışmalarda görmüştük. Aşağıda yer almakta olan tablo, 2003 yılında Türk gençlerinin gönüllü faaliyetlere ne derece katıldıklarını göstermektedir.

Tablo 2. Türk Gençliğinin Sosyal Faaliyetlere Katılımı

	Evet (%)	Hayır Fırsatım Olmadı (%)	Hayır, Yapmamayı Tercih Ettim (%)
Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,	15,4	53,9	30,7
Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,	14,3	52,2	33,4
Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	11,4	48,4	40,2
Lise veya üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine veya derneklerine üye olmak,	3,8	32,3	63,8
Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	3,6	44,4	51,9
Siyasi partiler dışında, siyasetle ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	2,9	28,0	69,1

Bu tabloya göre Türk gençlerinin en fazla yaptıkları gönüllü katılım gerektiren faaliyet yüzde 15 ile gönüllü yardım faaliyetlerinde görev almaktır. Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak yüzde 14 ile ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak gelirken, diğer olası gönüllü faaliyetlere katılım yüzde 6'nın altında oranlardadır. Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olanların oranı ise sadece yüzde 4'tür.

Gençlerin yaklaşık yarısı bu saydığımız etkinliklere katılmak istediklerini ancak fırsatları olmadığını söylerken; çevre ile ilgili bir protesto eylemine katılmak, lise veya üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine veya derneklerine üye olmak ve siyasi partiler dışında siyasetle ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak konusunda gençler arasında "hayır yapmamayı tercih ettim" yanıtı verenlerin oranı çok daha yüksektir. Bunu Türk toplumunun siyasetten uzaklaşma isteğinin açık bir tezahürü olarak görebiliriz.

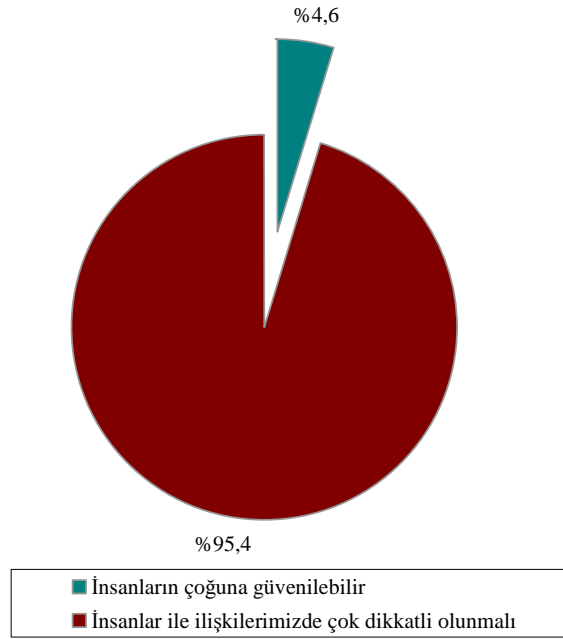
Bireylerarası Güven:

Çalışmanın sosyal sermayeyi kuramsal olarak tartıştığı kısmında bireyler arası –genelleştirilmiş – ahlaki güvenin sosyal sermayenin en önemli endikatörlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Türkiye'yle ilgili çalışmalar Türk toplumunun bireyler arası güven skorlarına bakıldığında en

düşük skora sahip ülkelerden biri olduğunu da göstermektedir. Aşağıda yer alan grafik, güvensizlik hastalığından Türk gençliğinin de muzdarip olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 1. Genelleştirilmiş Güven

"Genel olarak düşündüğünüzde, insanların çoğuna güvenebileceğini mi yoksa insanlar ile ilişkilerinizde çok dikkatli olmanız gerektiğini mi söylediniz?"

Elimizdeki rakamlara göre Türk gençliğinin sadece yüzde 5'i "insanların çoğuna güvenilebilir" yanıtı vermiştir. Bu oranı karşılaştırabileceğimiz diğer ülkelerde yapılmış gençlik çalışmaları ne yazık ki mevcut değildir ancak bu kadar düşük bir oranla karşılaşılmayacağı açıktır.

Genelde sosyal sermayenin bir ölçütü olarak kullanılmayan ancak bilgi verebileceğini düşündüğümüz bir başka gösterge de, bireylerin diğerlerini anlamaya ne kadar çaba harcadıklarıdır. Anket çalışmasında gençlere "iyi insan ilişkileri kurma sürecinde kendi tercihlerimizi anlatmak mı yoksa diğerlerini anlamak mı" diye sorulduğunda yalnızca yüzde 34'ü diğer bireyleri anlamak yanıtını vermiştir. Bu da Türk gençliğinin düşük sosyal sermaye derecesine işaret edebilecek bir bulgudur.

Kurumlara Güven:

Her ne kadar sosyal sermaye literatüründe kurumlara güven sosyal sermayenin göstergesi olmaktan çok siyasal sermayenin bir göstergesi olarak görülse de, kurumlara güvensizliğin de Türk toplumunun bir özelliği olduğunu daha önce yapılan araştırmalar göstermiştir.

Tablo 3. Türk Gençlerinin Kurumlara Güven Derecesi

	Ortalama	Std. Sapma
Ordu	6,6	3,2
Cumhurbaşkanlığı	6,3	3,1
Üniversiteler	6,2	2,8
Din kurumları (Camiler, imamlar, vb.)	6,1	3,1
Kızılay	6,0	3,0
Mahkemeler	5,9	3,0
Özel Hastaneler	5,8	3,1
Devlet Güvenlik Mahkemeleri	5,7	3,1
Milli Güvenlik Kurulu	5,6	3,0
Özel okullar	5,6	3,0
Polis/Emniyet	5,6	3,3
Özel üniversiteler	5,5	2,9
Devlet okulları	5,5	2,8
TRT	5,5	3,1
Diyanet İşleri Başkanlığı	5,4	3,0
Devlet bankaları	5,1	3,1
Bakanlıklar	5,0	3,0
Hükümet	4,9	3,2
Meclis	4,8	3,1
Devlet hastaneleri	4,8	2,9
Görsel basın - TV Kanalları	4,7	2,7
Özel Radyolar	4,7	2,8
Büyük holdingler	4,6	2,9
Belediyeler	4,6	2,8
Yazılı basın - gazeteler	4,5	2,7
Özel Bankalar	4,2	2,9
Özel Şirketler	4,1	2,8
Siyasi partilerin gençlik kolları	3,4	2,8
Siyasi partiler	3,4	2,7

Yukarıda yer alan tabloda Türk gençlerinin kurumlara 10'luk bir ölçek üzerinden ortalama güvenleri gösterilmektedir. Bu tabloya göre ordu, Cumhurbaşkanı, Üniversiteler, Din Kurumları üst düzey güven derecesine sahip kurumlardır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Milli Güvenlik Kurulu, Polis/Emniyet gibi kurumların da yüksek ortalama güven skorlarına sahip olmaları ilginçtir. Siyasi partiler, siyasi partilerin gençlik kolları, belediyeler düşük güven skorlarına sahip

siyasal kurumlar iken, Meclis, Hükümet, Bakanlıklar ise göre biraz daha yüksek güven derecesine sahiptir. Yazılı basın-gazeteciler, özel bankalar ve özel şirketlerin de gençler tarafından görece az güvenilen kurumlar arasında olması üzerinde durulması gereken bir olgudur.

Tablo 4. Kurumlara Güvenin Boyutları

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
Hükümet				0,70	
Belediyeler				0,62	
Cumhurbaşkanlığı			0,61	0,32	
Siyasi partilerin gençlik kolları				0,64	
Meclis			0,36	0,64	
TRT			0,62		
Siyasi partiler				0,70	
Ordu			0,78		
Mahkemeler	0,41		0,55		
Devlet hastaneleri	0,64				
Devlet okulları	0,70				
Diyanet İşleri Başkanlığı	0,67				
Milli Güvenlik Kurulu	0,48		0,58		
Devlet bankaları	0,47		0,32		
Din kurumları (Camiler, imamlar, vb.)	0,69				
Üniversiteler	0,53		0,31		
Devlet Güvenlik Mahkemeleri	0,48		0,59		
Bakanlıklar	0,45		0,41	0,48	
Polis/Emniyet	0,58		0,40		
Kızılay	0,66		0,31		
Özel Şirketler		0,69			
Özel Hastaneler		0,79			
Büyük holdingler		0,76			
Özel Bankalar		0,73			
Özel okullar		0,82			
Yazılı basın - gazeteler					0,77
Özel üniversiteler		0,66			0,32
Görsel basın - TV Kanalları					0,80
Özel Radyolar		0,38			0,70
<i>Açıklanan Toplam Varyans (%)</i>	<i>15,5</i>	<i>13,9</i>	<i>12,0</i>	<i>10,8</i>	<i>8,2</i>
Tanımlama	<i>Devlet Kurumlarına Güven</i>	<i>Özel Kurumlara Güven</i>	<i>Laik Kurumlara Güven</i>	<i>Siyasi Kurumlara Güven</i>	<i>Medya Kurumlarına Güven</i>

Kurumlara duyulan güvenin boyutlarına keşfetmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi çok sayıda değişkeni birbirleriyle ilişkilerinden yola çıkarak ortak boyutlarda birleştirerek değişken sayısını azaltmayı hedefleyen bir istatistiksel analiz yöntemidir. Yukarıdaki tabloda görülen ve 0 ile 1 arasında değişen rakamlar değişkenlerin boyutlarla ilişkilerini, açıklanan toplam varyans satırındaki rakam ise o boyutun toplam varyansın yüzde kaçını açıkladığını göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda elde ettiğimiz ve toplam varyansın yüzde 16'sını açıklayan boyut, Mahkemeler, devlet okulları, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu, Din Kurumları, Üniversiteler, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Bakanlıklar, Polis/Emniyet ve Kızılay gibi devlet kurumlarıyla yüksek ilişkili olmasından dolayı “Devlet Kurumlarına Güven” boyutu olarak adlandırılmıştır.

Toplam varyansın yüzde 14'ünü açıklayan ikinci boyut ise özel şirketler, özel hastaneler, büyük holdinler, özel bankalar, özel okullar, özel üniversiteler ve özel radyolarla yüksek ilişkili olduğundan “Özel Kurumlara Güven” olarak adlandırılmıştır.

Üçüncü boyutla yüksek ilişki içerisinde olan değişkenler Cumhurbaşkanlığı, Meclis, Ordu, TRT, Mahkemeler, Milli Güvenlik Kurulu, Devlet Bankaları, Üniversiteler, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Bakanlıklar, Polis/Emniyet ve Kızılay gibi laik kurumlarla ilişkili olduğundan “laik kurumlara güven” adı verilmiştir ve toplam varyansın yüzde 12'sini açıklamaktadır.

Hükümet, Belediyeler, Cumhurbaşkanlığı, Siyasi partilerin gençlik kolları, Meclis, Siyasi partiler ve Bakanlıklarla yüksek korelasyon içinde olan dördüncü boyut toplam varyansın yüzde 11'ini açıklamaktadır ve “siyasi kurumlara güven olarak” adlandırılmıştır.

Son olarak toplam varyansın yüzde 8'ini açıklayan boyut ise yazılı basın-gazeteler, özel üniversiteler, görsel basın-TV kanalları ve özel radyolarla yüksek korelasyona sahiptir ve bu nedenle “medya kurumlarına güven” olarak adlandırılmıştır.

Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Demokratik Tutumlar:

Sosyal sermayenin en önemli sonuçlarından birinin demokrasinin yaşayabilirliğine katkısı olduğu daha önce belirtilmiştir. Türk gençliğinin sosyal sermaye düzeyinin düşük olduğunu yukarıda görmüştük. Pekiyi bireylerin sosyal sermaye düzeylerinin demokrasi ve siyasi katılım açısından

duruşlarıyla bir ilişkisi bulunmakta mıdır? Çalışmanın bu bölümünde görgül verilerden yola çıkarak Türk gençliği özelinde bu ilişkinin varlığı test edilecektir.

Tablo 5. Sivil Etkinlikler ve Siyasal Katılım

	Lise veya üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine veya derneklerine üye olmak	Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,	Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,	Genel
	%	%	%		%	%
Oy Kullanmak	68,1	65,9	56,9	54,0	62,9	52,6
Bir siyasi partinin gençlik koluna üye olmak	40,4	20,5	22,9	19,4	20,6	8,3
Bir siyasi partiye gençlik kolları dışında üye olmak	21,3	13,6	12,2	7,9	9,7	3,5
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında ev ev tanıtım yapmak,	29,8	20,5	16,0	10,8	13,1	4,1
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında tanıtım broşürü dağıtmak,	34,0	25,0	19,7	14,4	15,5	5,3
Yaşadığımız şehir veya mahalledeki herhangi bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak,	38,3	34,1	29,3	21,6	28,6	9,4
Sizi doğrudan ilgilendiren bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak,	34,0	31,8	28,7	23,0	26,3	10,2
Herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılmak,	51,1	40,9	28,7	22,3	22,9	9,4
Herhangi bir boykot eylemine katılmak,	48,9	36,4	21,8	18,7	17,1	6,4
Internet üzerinde gerçekleştirilen bir protesto eylemine katılmak,	25,5	29,5	14,4	14,4	13,7	4,3
Birkaç yıl önce Susurluk skandalı sonrasında gerçekleştirilen ışık kapatma eylemine katılmak,	53,2	43,2	36,2	41,7	38,3	18,8

Yukarıda yer alan tablo çeşitli sivil etkinliklere katılan gençlerin siyasal katılım eğilimlerini sergilemektedir. Bu tabloya göre sivil etkinliklerde daha etkin olan gençler bütün siyasal katılım araçlarında genele göre daha etkindirler:

Lise ya da üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine üye olan gençler (yüzde 4) bütün siyasal katılım boyutlarında diğer gençlerle karşılaştırıldığında çok daha aktiftirler. İki grup

arasındaki farklılık 15 ila 40 puan arasında değişmektedir ve konvansiyonel olmayan katılım yöntemlerinde (dilekçe yazmak, toplu yürüyüşe, boykota, İnternet üzerinde gerçekleştirilen bir protestoya ve ışık kapatma eylemine katılmak) 40 puan, konvansiyonel siyasal katılımda ise 30 puan civarındadır.

Sivil toplum örgütüne üye olan gençler (yüzde 4), üye olmayan gençlere kıyasla çok daha etkindirler. Aradaki fark konvansiyonel olmayan siyasal katılım etkinliklerinde 24 ile 30 puan, geri kalan konvansiyonel siyasal katılım etkinliklerinde ise 10 ile 20 puan daha fazladır.

Gönüllü yardım faaliyetlerinde görev alan gençlerle (yüzde 15) genel kitle arasındaki fark görece daha düşüktür ve 10 ila 20 puan arasında değişmektedir. Gönüllü yardım faaliyetlerine katılan gençler dilekçe vermek, toplu yürüyüş eylemine ve ışık kapatma eylemi gibi katılım etkinliklerine 20 puan civarında daha fazla katılmaktadırlar.

Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapan (yüzde 14) ve lise ve üniversite döneminde ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olan (yüzde 11) gençlerin ise siyasal katılım boyutlarında etkinlik dereceleri genel kitleyle karşılaştırıldığında daha yüksektir ama bu fark sadece ışık kapatma eylemine katılım haricinde 10 puan arasında civarındadır.

Bu tablo, üniversite ve lise döneminde siyasal kulüplere ya da toplumsal konularla ilgili sivil toplum örgütlerine üye olan gençlerin özellikle konvansiyonel olmayan siyasal katılım boyutunda daha etkin olduklarını göstermektedir. Siyasal deneyimi olan gençler daha etkin bir siyasal katılım göstermektedir. Hayır faaliyetleri ve hobi kulüpleri olarak adlandırabileceğimiz etkinliklerde bulunan gençler de diğerlerine kıyasla daha fazla katılmaktadırlar ancak bu farkın az olması üzerinde durulmaya değer bir noktadır.

Tablo 6. Genelleştirilmiş Güven ve Siyasal Katılım

	insanların Çoğuna Güvenilir	insanlarla ilişkilerde Dikkatli Olmak Gerekir	Genel	Ki-Kare	Anlamlılık
	Katılanların Oranı (%)			Anlamlılık	
Oy Kullanmak	51,8	52,8	52,7	1,98	0,37
Bir siyasi partinin gençlik koluna üye olmak	12,5	8,0	8,2	3,19	0,20
Bir siyasi partiye gençlik kolları dışında üye olmak	5,4	3,5	3,5	0,58	0,75
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında ev ev tanıtım yapmak,	8,9	3,9	4,1	4,40	0,11
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında tanıtım broşürü dağıtmak,	10,7	5,1	5,4	3,35	0,19
Yaşadığımız şehir veya mahalledeki herhangi bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak,	7,1	9,6	9,5	0,86	0,65
Sizi doğrudan ilgilendiren bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak,	7,1	10,4	10,3	1,68	0,43
Herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılmak,	10,7	9,4	9,5	0,14	0,93
Herhangi bir boykot eylemine katılmak,	7,1	6,4	6,4	0,40	0,82
İnternet üzerinde gerçekleştirilen bir protesto eylemine katılmak,	10,7	3,9	4,2	6,26	0,04
Birkaç yıl önce Susurluk skandalı sonrasında gerçekleştirilen ışık kapatma eylemine katılmak,	25,0	18,5	18,8	1,86	0,39

Türk gençlerinin genelleştirilmiş güven düzeyleri ile siyasal katılım etkinlikleri arasındaki ilişkileri yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Anlamlılık sütununda yer alan Ki kare istatistiği ve en son sütunda yer alan anlamlılık skoru insanların çoğuna güvenilir olduğunu düşünenlerle düşünmeyenler arasında istatistiksel farklılık olup olmadığını göstermektedir. Bu tabloya göre siyasal katılımın çoğu boyutunda iki kategori arasında istatistiksel anlamlılık taşıyan bir fark bulunmamaktadır. İnsanların çoğuna güvenilir yanıtı verenlerin, gençlerin geri kalanından bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında ev ev tanıtım yapmak (yüzde 9'a yüzde 4) ve İnternet üzerinde gerçekleştirilen bir protesto eylemine katılmak (yüzde 11'e yüzde 4) etkinliklerinde farklılık gösterdiğini görmekteyiz.

Tablo 7. Siyasal Güven ve Siyasal Katılım (ETA Katsayıları)

	Devlet Kurumlarına Güven	Özel Kurumlara Güven	Laik Kurumlara Güven	Siyasi Kurumlara Güven	Medya Kurumlarına Güven
Oy Kullanmak	0,13	0,08	0,03	0,10	0,01
Bir siyasi partinin gençlik koluna üye olmak	0,09	0,03	0,08	0,11	0,08
Bir siyasi partiye gençlik kolları dışında üye olmak	0,09	0,02	0,05	0,10	0,05
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında ev ev tanıtım yapmak,	0,12	0,03	0,07	0,10	0,05
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında tanıtım broşürü dağıtmak,	0,11	0,02	0,06	0,09	0,10
Yaşadığımız şehir veya mahalledeki herhangi bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak,	0,14	0,10	0,11	0,07	0,09
Sizi doğrudan ilgilendiren bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak,	0,15	0,12	0,08	0,07	0,08
Herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılmak,	0,17	0,05	0,12	0,04	0,08
Herhangi bir boykot eylemine katılmak,	0,14	0,01	0,10	0,03	0,08
İnternet üzerinde gerçekleştirilen bir protesto eylemine katılmak,	0,09	0,04	0,07	0,05	0,08
Birkaç yıl önce Susurluk skandalı sonrasında gerçekleştirilen ışık kapatma eylemine katılmak,	0,21	0,08	0,07	0,12	0,11

Kurumlara güvenin farklı boyutlarıyla siyasal katılımın alternatif boyutları arasındaki ilişki yukarıdaki tabloda sergilenmektedir. 0 ile 1 arasında değişen ETA katsayısı 1'e yaklaştıkça iki değişken arasındaki ilişkinin kuvvetlendiğine işaret eder. Bu tabloya göre devlet kurumlarına güven ve siyasal kurumlara güven ile yukarıda bahsetmiş olduğumuz konvansiyel siyasal katılım arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Bunun yanında devlet kurumlarına güvenle konvansiyonel olmayan siyasal katılım arasındaki ilişkiyi gösteren ETA katsayılarının da görece yüksek olması, Türk gençliği özelinde siyasal hareketliliğin devlet kurumlarına güven tarafından bir derece de olsa tetiklendiğine işaret etmektedir. Özel kurumlara güven ile sadece dilekçe yazma türü etkinliklere katılım arasında görece yüksek bir ilişki bulunmaktayken, laik kurumlara güven ile konvansiyonel olmayan siyasal katılım arasındaki ilişkinin yüksek olduğunu da görmekteyiz.

2003'te yayınlanan "Türk Gençliği ve Siyasal Katılım: 1999-2003" adlı çalışmada da konvansiyonel siyasal katılımı siyasal kurumlara güven arasında pozitif, laik kurumlara güven arasında negatif ilişki olduğu gösterilmişti. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermayenin dolaylı bir göstergesi olarak siyasal kurumlara güven en azından siyasal katılımı teşvik eden bir faktör olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 8. Sosyal Faaliyetler ve Demokratik Değerler

	Lise veya üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine veya derneklerine üye olmak	Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,	Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,	Genel
	Katılanların Yüzdesi					
Meclis ya da seçimler ile uğraşmak zorunda olmayan güçlü bir siyasi lider	34,0	37,4	36,4	44,1	45,7	36,7
Hükümet yerine, uzman kişilerin kendi düşüncelerine göre ülke için en iyisine karar vermeleri	44,7	38,1	34,1	42,6	41,7	36,6
Ordunun ülkeyi yönetmesi	12,8	25,2	18,2	22,9	25,7	26,7
Ülkenin demokratik siyasi bir sistemle yönetilmesi	89,4	79,1	84,1	80,9	81,7	75,3

Türk gençliğinin demokrasiyle ilişkin görüşlerinin sivil katılım deneyimleriyle ilişkisi yukarıda sergilenmektedir. Bu tabloya göre meclis ya da seçimler ile uğraşmak zorunda olmayan güçlü bir siyasi liderin iyi bir yol olduğunu düşünenlerin oranı genel kitle arasında yüzde 37'ye, bu oran gönüllü yardım faaliyetlerinde ve sosyal yardım derneklerinde aktif rol oynayanlarda yüzde 45 civarındadır. Lise/üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine veya derneklerine üye olanlar ve gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev alanlar arasında uzman kişilerin ülke için en iyisine karar vermeleri konusunda daha yüksek bir eğilim bulunmaktadır. Ordunun ülkeyi yönetmesi konusuna, siyasi deneyim sahibi gençler ve toplumsal konularla ilgili sivil toplum örgütlerine üye olan gençler istatistiksel anlamlılık taşıyan derecede daha negatif yaklaşmaktadır. Yine bu gençler ülkenin demokratik sistemle yönetilmesi gerektiği konusunda da daha pozitif bir yaklaşım içindedirler. Bu veriler ışığında sivil toplum kuruluşlarında ya da siyasal içerikli

derneklerde deneyim kazanan gençlerin demokratik yönetime daha olumlu yaklaştıklarını buna karşın sivil ya da siyasal deneyimin otoriter eğilim konusunda farklılaştırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 9. Genelleştirilmiş Güven ve Demokratik Değerler

	İnsanların Çoğuna Güvenilir	İnsanlarla İlişkilerde Dikkatli Olmak Gerekir	Genel	Ki-Kare	Anlamlılık
	Katılanların Yüzdesi			Anlamlılık	
Meclis ya da seçimler ile uğraşmak zorunda olmayan güçlü bir siyasi lider	33,9	37,0	36,7	3,45	0,90
Hükümet yerine, uzman kişilerin kendi düşüncelerine göre ülke için en iyisine karar vermeleri	37,5	36,7	36,6	7,63	0,43
Ordunun ülkeyi yönetmesi	17,9	27,1	26,7	7,22	0,51
Ülkenin demokratik siyasi bir sistemle yönetilmesi	82,1	75,0	75,3	15,97	0,04

Yukarıda yer alan tablo araştırmaya katılan gençlerin demokratik sistem ile ilgili tutumlarıyla genelleştirilmiş güven düzeyleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Genel olarak bakıldığında “insanların çoğuna güvenilir” yanıtını veren gençlerin ordunun ülkeyi yönetmesini daha az arzuladıklarını ama bu farkın istatistiksel olarak anlamlılık taşımadığını görmekteyiz. Buna karşın ülkenin demokratik siyasi bir sistemle yönetilmesi konusunda genelleştirilmiş güven düzeyi yüksek gençler genel kitleyle karşılaştırıldığında daha farklı bir tutum sergilemekte ve demokrasiden yana tutum almaktadırlar. Bu farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır.

Tablo 10. Kurumlara Güven ve Demokratik Değerler (ETA Katsayıları)

	Meclis ya da seçimler ile uğraşmak zorunda olmayan güçlü bir siyasi lider	Hükümet yerine, uzman kişilerin kendi düşüncelerine göre ülke için en iyisine karar vermeleri	Ordunun ülkeyi yönetmesi	Ülkenin demokratik siyasi bir sistemle yönetilmesi
Devlet Kurumlarına Güven	0,09	0,11	0,14	0,08
Özel Kurumlara Güven	0,09	0,10	0,07	0,08
Laik Kurumlara Güven	0,07	0,06	0,16	0,08
Siyasi Kurumlara Güven	0,06	0,03	0,09	0,05
Medyaya Güven	0,09	0,08	0,09	0,08

Gençlerin kurumlara duydukları güven ile demokratik sistem ile ilgili tutumları arasındaki ilişkinin bir özeti yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Devlet kurumlarına güven düzeyi arttıkça teknokrat hükümetine ve ordunun ülkeyi yönetmesine olan eğilim artmaktadır. Laik kurumlara güven arttıkça da ordunun ülkeyi yönetmesi konusunda gençler daha farklı bir tutuma girmektedir. Siyasi kurumlara güven ile demokratik tutumlar arasındaki ilişki görece küçüktür ve açıklama gücü düşüktür. Dolayısıyla sosyal sermayenin bir göstergesi olarak kabul edilen kurumlara güven ile demokratik tutumlar arasında bir ilişki görülmemektedir.

ÇOK DEĞİŞKENLİ ANALİZLER

Yukarıdaki tablolar Türk gençliğinin sosyal sermayesinin üç ana ölçütte de düşük olduğunu göstermiştir. Türk gençleri arasında siyasal ve sivil etkinliklere katılım düşüktür, bireylerarası (genelleştirilmiş) güven düzeyi neredeyse yoktur ve özellikle de siyasal kurumlara güven derecesi de yüksek değildir. Bununla birlikte sivil etkinliklere katılımları yüksek olan gençlerin siyasal etkinliklere katılım eğiliminin daha yüksek olduğunu, siyasal ve laik kurumlara güven derecesinin yükselmesinin de siyasal katılımı pozitif etkilediğini görmekteyiz. Genelleştirilmiş güven dereceleri daha yüksek olan gençlerin siyasal katılım eğilimleri diğerlerinden farklı değilken, demokratik değerlere daha fazla sahip çıkmaları en azından denklemin “yüksek sosyal sermaye eşittir daha çok demokratik değerler” bölümüne bir kanıt oluşturabilir.

Peki, gençlerin sosyal sermaye düzeylerini ne belirler? Hangi yapısal ya da davranışsal faktörler bazı gençleri daha fazla katılmaya, insanlara ve kurumlara daha fazla güvenmeye itmektedir. Çalışmanın bu aşamasında bu sorulara bir yanıt aramak amacıyla bir dizi çok

değişkenli istatistiksel analiz yapılacaktır. Analizlerin sergilendiği tablolarda istatistiksel anlamlılık taşıyan katsayılar sergilenmektedir.

Aşağıda yer alan tablo bağımsız değişkenlerin tanımlamalarını göstermektedir.

Tablo 11 Bağımsız Değişken Tanımlamaları

Değişken	Tanımlama
Konvansiyonel Siyasi Katılım	Bireylerin siyasi partilere üyelikleri, seçim kampanyasında aktif rol oynamak ve yürüyüşlere katılmak gibi eylemlerinden oluşan konvansiyonel siyasi katılım skorları
Konvansiyonel Olmayan Siyasi Katılım	Bireylerin toplu yürüyüş, boykot, Internet üzerinden protesto, sivil toplum örgütlerine üye olmak gibi konvansiyonel olmayan siyasi katılım skorları;
Dilekçe Vermek	Bireylerin kendilerini ilgilendiren ya da çevrelerindeki konularda dilekçe yazma dereceleri;
Kürtçe Kukla Değişken	1=Kürtçe biliyor, 0=diğer olmak üzere kukla değişken
Otoriterlik Kukla Değişken	1=Otoriter eğilimli, 0=diğer olmak üzere kukla değişken
Dindarlık Derecesi	Namaz kılmak ve oruç tutmaktan oluşan dindarlık skoru
Öğrenci Kukla Değişken	1=Öğrenci, 0=diğer olmak üzere kukla değişken
Mülkiyet	Oda, kendisine ait bir telefon, cep telefonu, kredi kartı, kişisel bilgisayar sahipliğinde oluşan mülkiyet skoru
Lüks Mülkiyet	Motosiklet ve otomobilden oluşan lüks mülkiyet skoru
AK Parti Seçmeni	1= AK Parti seçmeni, 0= diğer olmak üzere kukla değişken;
CHP Seçmeni	1= CHP seçmeni, 0=diğer olmak üzere kukla değişken;
Genç Parti Seçmeni	1= Genç Parti seçmeni, 0=diğer olmak üzere kukla değişken;
Kent Kukla Değişken	1=Kent, 0=kır olmak üzere kukla değişken
Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	1= üye olmak, 0= diğer olmak üzere kukla değişken
Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	1= üye olmak, 0= diğer olmak üzere kukla değişken
Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,	1= görev almak, 0= diğer olmak üzere kukla değişken
Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,	1= parasal yardım yapmak, 0= diğer olmak üzere kukla değişken
Çevre ile ilgili bir protesto eylemine katılmak.	1= katılmak, 0= diğer olmak üzere kukla değişken
Genelleştirilmiş Güven	1= “insanların çoğuna güvenilir” yanıtı verenler, 0=diğer olmak üzere kukla değişken
Ekonomik Koşullar İyiyeye Gidecek	1-5 arasında değişen ve 5 olumlu olan skala
Sosyal Koşullar İyiyeye Gidecek	1-5 arasında değişen ve 5 olumlu olan skala
Memleketin Gidişatı İyiyeye Gidecek	1-5 arasında değişen ve 5 olumlu olan skala
Siyasete İlgisizlik	1-4 arasında değişen ve 4 olumsuz olan skala
Arzular Merdiveni	0-10 arasında değişen ve 5 olumlu olan skala

Tablo 12. Sosyal Faaliyetlere Katılımın Belirleyicileri

	Lise veya üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine veya demeklerine üye olmak,	Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,	Sosyal yardım demeklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,
	Exp(B) Katsayıları				
Konvansiyonel Siyasi Katılım	1,85	1,23	1,29	1,55	1,32
Konvansiyonel Olmayan Siyasi Katılım	5,52	1,43	1,66	1,69	1,62
Dilekçe Vermek	1,56	1,22	1,32	1,56	1,51
Kürtçe Kukla Değişken		0,53		0,35	
Dindarlık Derecesi					
Mülkiyet		1,30	1,46	1,20	1,44
Öğrenci Kukla Değişken	3,59	3,00	2,23	1,78	
AK Parti Seçmeni				0,68	
Kent Kukla Değişken		1,63			
Ekonomik Koşullar İyiye Gidecek		1,27			
Sosyal Koşullar İyiye Gidecek					
Memleketin Gidişatı İyiye Gidecek	0,48				0,84
Özel Kurumlara Güven		1,36			1,31
Laik Kurumlara Güven					1,44
Siyasi Kurumlara Güven		0,79	0,59	0,82	
Medya Kurumlarına Güven		1,29			
Genelleştirilmiş Güven	2,45	2,21	3,78		1,95
Siyasete İlgisizlik		0,64	0,67	0,68	0,79
Sabit		0,11	0,01	0,27	0,31
Nagerkerke R-Kare	0,60	0,28	0,27	0,32	0,28

Bazı bağımsız değişkenlerin gençlerin çeşitli sosyal faaliyetlerine katılımı üzerindeki etkileri yukarıdaki tabloda göstermektedir. Tabloda gösterilen katsayılar “logistic regression” katsayılarının “exponential” değerlerini göstermektedir. Örneğin konvansiyonel olmayan siyasi katılım derecesi bir puan artan herhangi bir gencin lise ya da üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine üye olma olasılığı 5 kat artmaktadır. Memleketin gidişatı iyiye gideceği kanısı bir puan artan bir gencin ise bu tür bir katılım olasılığı yüzde 48’e düşmektedir. En altta yer almakta

olan Nagergelke R-Kare katsayısı ise kurulan modelin ne kadar iyi tahminde bulunabildiğini göstermektedir.

Kurulan “logistic regression” denklemlerinin sonuçlarına göre siyasi katılım öğrenci düzeyindeki siyasi faaliyetleri de etkilemektedir. Siyasal katılımın her boyutu gençlerin lise ve üniversite düzeyindeki siyasal katılımlarını arttırmaktadır, dolayısıyla siyasal katılımın bir ağ olarak algılanabileceğini söyleyebiliriz. Öte yandan geliştirilmiş güven de lise ve üniversite düzeyinde siyasal içerikli öğrenci derneklerine üyelik olasılığı arttıran bir unsurdur.

Çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olma olasılığının belirleyicileri daha farklıdır. Öğrencilerde, kentlerde yaşayanlarda, görece daha varsıl olanlarda bu olasılık daha fazladır. Siyasal katılımın ve ülkenin geleceği hakkındaki pozitif beklentinin bu olasılık üzerindeki etkisi pozitifken; kürtçe konuşma, siyasi kurumlara güven ve siyasete ilgisizlik gençleri bu tür etkinliklerden uzaklaştıran etkenlerdir. Geliştirilmiş güvenin 2,21 gibi yüksek bir etki katsayısına sahip olması da üzerinde durulması gereken bir bulgudur.

Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum kuruluşuna üye olmanın en önemli belirleyicilerinden birinin geliştirilmiş güven olması, sosyal sermaye literatürünün argümanlarını destekleyecek bir bulgudur. Geliştirilmiş güven düzeyi yüksek olan gençler daha fazla sivil toplum etkinliğine katılmaktadır. Bu ilişkinin karşılıklı olup olmadığı aşağıdaki analizlerde görülecektir. Gençlerin sivil toplum etkinliğini etkileyen diğer faktörler ise öğrenci olmaları, mülkiyet dereceleri ve siyasal katılım dereceleridir. Siyasal kurumlara güven ve siyasete ilgisizlik arttıkça sivil toplum etkinliklerine katılım eğilimi azalmaktadır.

Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat rol almanın en önemli belirleyicisi öğrenci olmaktır. Bu değişkeni siyasal katılımın her türlü boyutu ve mülkiyet derecesi etkilemektedir. Kürtçe konuşmak, AK Parti seçmeni olmak, siyasi kurumlara güven ve siyasete ilgisizlik negatif etkileyen faktörlerdir.

Son olarak sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmak geliştirilmiş güven derecesi tarafından pozitif etkilenmektedir. İnsanların genelde güvenilir olduğunu düşünen bir gencin bu tür yardım faaliyetlerinde bulunma eğilimi diğerlerinin iki katıdır. Bu eğilime pozitif etkide bulunan diğer faktörler siyasal katılımın her boyutu, mülkiyet, özel ve laik kurumlara güvenken; siyasete ilgisizlik arttıkça bu eğilim azalmaktadır.

Tablo 13. Genelleştirilmiş Güvenin Belirleyicileri

	Exp(B)	Anlamlılık
Dilekçe Vermek	0,73	0,11
Kürtçe Kukla Değişken	1,99	0,16
Mülkiyet	1,30	0,13
Lüks Mülkiyet	0,77	0,11
Kent Kukla Değişken	0,51	0,06
Sosyal Koşullar İyiye Gidecek	1,73	0,01
Siyasete İlgisizlik	0,80	0,22
Özel Kurumlara Güven	0,80	0,17
Siyasi Kurumlara Güven	1,41	0,07
Medya Kurumlarına Güven	0,66	0,01
Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	2,36	0,08
Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	2,72	0,15
Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,	1,86	0,18
Sabit	0,02	0,00
Nagelkerke R-Kare	0,15	

Her ne kadar güvensizlik sorunu tüm toplumun ortak sorunu olarak görülse de bireyler arası güven düşüklüğünün bazı belirleyicileri olup olmadığı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Öncelikle sosyal faaliyetlere katılmak, öğrenci kulüplerine ya da sivil toplum örgütüne üye olmak genelleştirilmiş güven konusunda önemli birer faktördür. Bir sivil toplum örgütüne üye olan gencin insanların çoğunun güvenilir olduğunu düşünme olasılığı, diğerlerine göre 2,7; lise ya da üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olanların ise 2,3 katıdır. Sosyal yardım derneklerine ve vakıflara parasal yardım yapmanın etkisi 1,9'dur. Kürtçe konuşma, mülkiyet, sosyal koşulların iyiye gideceği inancı ve siyasi kurumlara güven pozitif etkileyen faktörler arasındadır. Kürtçe konuşanların genelleştirilmiş güven sahibi olma olasılıklarının yüksek olması o bölgedeki gençlerin daha siyasallaşmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Lüks mülkiyet sahibi, kentlerde yaşayan, siyasete ilgi duymayan, medyaya veya özel kurumlara güven duyan gençler ise genelleştirilmiş güven konusunda daha düşük olasılıklara sahiptir.

Tablo 14. Kurumlara Güvenin Belirleyicileri

Çoklu Regresyon Katsayıları	Devlet Kurumlarına Güven	Özel Kurumlara Güven	Laik Kurumlara Güven	Siyasi Kurumlara Güven	Medya Kurumlarına Güven
	Çoklu Regresyon Katsayıları				
Konvansiyonel Siyasi Katılım			-0,10	0,09	-0,07
Konvansiyonel Olmayan Siyasi Katılım	-0,08				
Dilekçe Vermek	-0,10			-0,05	
Kürtçe Kukla Değişken			-0,23		
Otoriterlik Kukla Değişken				0,05	
Dindarlık Derecesi	0,16	0,09		0,06	
Mülkiyet	-0,10		0,12		-0,06
Lüks Mülkiyet		-0,05			-0,08
AK Parti Seçmeni		0,07		0,23	-0,07
CHP Seçmeni		0,08	0,08		0,09
Genç Parti Seçmeni	0,05	0,11	0,05		0,05
Kent Kukla Değişken	-0,07		-0,13		0,08
Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,		0,07			0,05
Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak		-0,05		-0,04	
Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,					
Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,		0,08	0,11		
Genelleştirilmiş Güven		-0,04		0,05	-0,07
Ekonomik Koşullar İyiye Gidecek		0,11			
Sosyal Koşullar İyiye Gidecek					
Memleketin Gidişatı İyiye Gidecek	0,05	-0,06	0,05	0,11	
Siyasete İlgisizlik	0,05			-0,05	
Arzular Merdiveni	0,05	0,12		0,13	0,08
R-Kare	0,09	0,06	0,12	0,15	0,05

Yukarıda yer alan tabloda Türk gençlerinin kurumlara güven derecelerinin farklı boyutlarının belirleyicileri yer almaktadır. Çoklu regresyon yöntemiyle hesaplanan bu katsayılar, satırlarda yer alan bağımsız değişkenlerin görelî açıklama güçlerini gösteren beta katsayılarıdır. Örneğin Devlet kurumlarına güven boyutunun en önemli pozitif belirleyicisi 0,16 beta katsayısıyla dindarlık derecesidir ve en düşük negatif belirleyicisidir dilekçe verme eylemine katılımdır. En alt satırda yer alan R-Kare ise kurulan denklemin açıklama gücünü göstermektedir.

Bu verilerden yola çıkarak Devlet kurumlarına güvenin en önemli belirleyicilerinin gençlerin dindarlık derecesi, Genç Parti seçmeni olmak, memleketin gidişatının iyiye gideceğine inanç, siyasete ilgisizlik düzeyi ve 1 ile 10 arasında değişen “arzular merdiveninde durulan yer” olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan konvansiyonel olmayan siyasi katılım düzeyi, mülkiyet sahipliği, kentlerde yaşamak gençlerin bu kurumlara olan güvenini negatif etkilemektedir.

Araştırmamıza katılan gençlerin özel kurumlara güven derecelerini belirleyen en önemli değişken Genç Parti seçmeni olmak ve 1 ile 10 arasında değişen “arzular merdiveninde durulan yer”dir. Ekonomik koşulların iyiye gideceğine inanç, dindarlık, CHP seçmeni olmak, sosyal yardım derneklerine bağışta bulunmak ve AKP seçmeni ikinci derecede önemli değişkenlerdir. Lüks mülkiyet derecesi, memleketin iyiye gideceğine inanç ve toplumsal konularda bir sivil toplum örgütüne üye olmak özel kurumlara güven derecelerini negatif etkileyen unsurlardır.

Laik kurumlara güven boyutunun en önemli belirleyicisi negatif olarak Kürtçe konuşmadır. Bunu pozitif olarak lüks mülkiyet ve sosyal yardım derneklerine üye olmak, CHP ve Genç Parti seçmeni olmak takip etmektedir. Negatif değişkenler arasında kentte yaşamak ve konvansiyonel siyasal katılım yer almaktadır.

Türk gençlerinin siyasi kurumlara duydukları güvenin önemli belirleyicileri AK Parti seçmeni olmak, arzular merdiveninde üst basamaklarda yer almak, memleketin gidişatının iyiye gideceğine duyulan inanç ve konvansiyonel siyasi katılım derecesidir. Öte yandan dilekçe vermek ve siyasete ilgisizlik derecesi negatif etkileyen etkenler olarak görülmektedir.

Son olarak medya kurumlarına güven CHP ve AKP seçmenleri, kentlerde yaşayanlar, lise ve üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak, arzular merdiveninde üst basamaklarda yer almak belirlemektedir. Konvansiyonel siyasi katılım, mülkiyet ve AK Parti seçmeni olmak negatif etkileyen faktörlerdir. Genelleştirilmiş güvenle medya kurumlarına güven arasındaki negatif ilişki de üzerinde durulmaya değerdir.

Sonuç Yerine

Çalışmanın başında son dönemlerde yaygınlık kazanan sosyal sermaye kavramının, sosyal bilimlerde ekonomik gelişmeden sivil katılıma kadar birçok olayı açıklayan bir bağımsız değişken olarak kullanıldığından bahsetmiştik. Yakın geçmişte yapılan çalışmalar sosyal sermayesi yüksek toplumların daha demokrat olduğunu ve sivil kültürün bu toplumlarda daha gelişmiş olduğunu göstermiştir. Öte yandan bireylerarası güvensizlikte şekillenen düşük sosyal sermaye düzeyi de serbest piyasanın gerektirdiği ekonomik kurumların az gelişmesinden, yolsuzluğun yaygınlaşmasına kadar geniş bir çıktı dizgesinden sorumlu tutulmaktadır.

Bütün yönetsel farklılıklara karşın sosyal sermaye bireylerin sivil etkinliklere katılımı, Usulanerici bakış açısıyla genelleştirilmiş güven düzeyi ve bazı yazarlara göre siyasi kurumlara güven düzeyi olarak ölçülmektedir.

Türk toplumu bahsi geçen bu endikatörlere bakıldığında yüksek sosyal sermayeye sahip bir toplum olarak gözükmemektedir. Bireylerarası güven derecesi 43 ülke arasında en düşük düzeydedir, bireylerin sivil toplum kuruluşlarına katılımı son derece azdır ve siyasal kurumlardan ziyade Ordu, mahkemeler gibi devlet kurumlarına daha fazla güven duyulmaktadır. Bu çerçevede, Türk toplumunun sosyal sermaye düzeyinin yükseltilmesi kayda değer bir siyasa alanı olarak gözükmemektedir.

Öte yandan Türk toplumunun sosyal sermaye düzeyinin düşüklüğünü sorgulayan çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Türk düşünce önderleri bu durumun farkında dahi olsalar, bu konunun görgül bulgularla sorgulanması öncelikler arasında gözükmemektedir. Özellikle de Türk gençliğinin sosyal sermaye düzeyini doğrudan tartışan ilk çalışmalar büyük olasılıkla bu yayın içerisinde yer alacaktır.

ARI Hareketi'nin 2003 yılında yaptırmış olduğu "Türk Gençliğinin İnsan Haklarına Bakışı" araştırması bazı görgül çıkarımlar yapabilmek için veri sağlamaktadır. Çalışmanın görgül kısmında bu veri seti kullanılarak hem betimsel hem de çıkarımsal bazı analizler yapılmıştır.

Elde edilen sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

- Elimizdeki veriler sosyal katılım düzeyi yüksek gençlerin her boyutta siyasal katılım düzeylerinin daha yüksek olduğunu, demokrasiye daha fazla destek verdiklerini,

- Bireylerarası güven düzeyi yüksek olan gençlerin siyasal katılım örüntülerinin diğer gençlerden daha farklı olmadığını ancak demokrasiyi daha yüksek oranlarda desteklediklerini,
- Siyasal güven düzeyi yüksek olan gençlerin özellikle de konvansiyonel siyasal katılımında bulduklarını ancak demokratik tutumlar açısından farklılıkları olmadığını, hatta devlet kurumlarına güven düzeyi daha yüksek olan gençler arasında antidemokratik eğilimlerin daha yaygın olduğunu görgül bulgular göstermektedir.

Öte yandan, sosyal sermayenin bu üç farklı boyuttaki göstergelerin belirleyicilerini de eldeki verilerin olanak verdiği ölçüde tartışmaya çalıştık:

- Siyasal katılım hemen her boyutta gençlerin sosyal katılımlarını etkilemektedir. Bu verilerden yola çıkarak Türkiye’de sosyal katılım-siyasal katılım ayırımından bahsetmenin zor olduğunu, buna karşın katılımın bir ağ olarak algılanması gerektiğini söyleyebiliriz. Katılımın bir boyutunda yer alan gençler diğerlerinde de kolaylıkla yer almaktadır.
- Öğrenciler, kentlerde yaşayanlar ve görece varlıklı olan gençlerde katılım eğiliminin daha fazla olması, diğer ülke örneklerinden yola çıkarak sosyal katılımın bir beyaz yaka girişimi olduğu sonucunu yanlışlamayan bir bulgu olarak gözükmektedir.
- Genelleştirilmiş güven derecesi yüksek gençlerin daha fazla katılıma eğilimli olmaları da sosyal sermayenin sosyal katılımı tetikleyicisi olduğu hipotezini doğrulamaktadır.
- Genelleştirilmiş güvenin en önemli belirleyicilerinin sosyal katılım olması daha önce bahsetmiş olduğumuz fasit dairenin varlığına işaret etmektedir. Güven düzeyi yüksek gençler sivil etkinliklere daha fazla katılmakta, daha fazla etkinliklere katılan gençlerin güven düzeyi daha yüksek olmaktadır.
- Genelleştirilmiş güvenin diğer belirleyicileri siyasete ilgi, siyasi kurumlara güven ve mülkiyetken; lüks mülkiyetin ve kentte yaşamının negatif etkide bulunması gençlerin boş zaman alışkanlıklarının da denkleme dahil edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.
- Türk gençlerinin kurumlara güven düzeylerinin standart belirleyicilerinin olduğunu söylemek iddialı olacaktır. Yine de yaşamdan daha fazla tatmin olduğunu düşünen, mülkiyet düzeyi yüksek gençlerin bütün kurumlara diğer gençlerden daha fazla güven duyduklarını söyleyebiliriz.

- Sosyal katılımın ya da genelleştirilmiş güvenin doğrudan etkilediği kurumlara güven derecesi sınırlıdır.

Eldeki kısıtlı veriden yola çıkarak varılan bu sonuçlar, Türkiye’de gençlerin sosyal sermaye düzeylerinin düşük olduğunu bir kere daha göstermektedir. Sosyal sermaye düzeyinin düşüklüğü demokratik değerlerin yaygınlaşması ve sivil katılımın düşük düzeyde olmasına yol açmaktadır. Ayrıca kuramsal beklentiler doğrultusunda sivil katılımla genelleştirilmiş güven arasında karşılıklı bir doğrusal ilişki bulunmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz fasit dairenin varlığı kısmen doğrulanmıştır.

Demokratik değerlerin yaygınlaşabilmesi, gençlerin sivil ve siyasal katılımının artabilmesi için sosyal sermaye düzeyinin yükselmesi kaçınılmaz bir gereksinim gibi gözükmektedir. Dolayısıyla, güvensizlik-düşük katılım – güvensizlik fasit dairesinin kırılabilmesi için gençlerin sivil katılım deneyimlerinin artması, genelleştirilmiş güvenlerinin ve sivil katılım eğilimlerinin yükselmesi şarttır. Bu açıdan siyasetçilere, sivil toplum kuruluşlarına ve demokratik değerlerin benimsendiği katılımcı bir Türkiye’yi düşleyen herkese önemli bir rol düşmektedir. Gençlerin düşük güven düzeylerinden kaynaklanan ataletlerini yenebilmeleri için kolaylıkla deneyim sahibi olabilecekleri sivil katılım araçlarını oluşturmak ve gençlerin bu araçlara katılımlarını teşvik etmek. Liselerde sivil katılımı bir ek zorunluluk olarak yerleştirmek ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin içeriğini değiştirmek, bazı üniversitelerin yaptığı gibi sivil katılımı ek kredi vermek ya da işe alımlarda sivil katılımın da bir kriter olabilmesini sağlamak bu konuda kayda değer kazanımlar sağlayabilecek araçlardır.

Sonuç olarak insan yaşamının sayılı zamansal aşamalarından biri olarak tanımlayabileceğimiz gençlik döneminde elde edilen deneyimler, bireylerin yaşamlarının geri kalanlarını nasıl yaşadıkları konusunda önemli bir belirleyici olarak işlev görmektedir. Bu aşamada yapılacak yatırımların geri dönüşü, toplumun geleceği açısından benzersiz olacaktır. Bu nedenle gençlerin sosyal sermayelerini genişletmelerine olanak sağlayacak her düzenlemenin toplumsal getirisi tartışılmayacak kadar yüksek olacaktır ve bu konuda bütün toplumsal aktörler aktif olarak rol almalıdırlar.

Bibliografya

- Adaman, Fikret ve Ali Çarkoğlu, 2000; **Türkiye’de Yerel ve Merkezi Yönetimlerde Hizmetlerden Tatmin, Patronaj İlişkileri ve Reform**, TESEV
- Adaman, Fikret, Ali Çarkoğlu ve Burhan Şenatalar, 2001; **Hanehalkı Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler**, TESEV
- Allik, Juri ve Anu Realo, 2004; Individualism-Collectivism and Social Capital, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, Vol. 35 No. 1, pp.29-49
- Bjørnskov Christian ve Gert Tinggaard Svendsen, 2003; **Measuring social capital – Is there a single underlying explanation?**, Working Paper 03-5, Department of Economics Aarhus School of Business
- Christoforou, Asimina, 2004; “On the Determinants of Social Capital in Countries of the European Union”; Paper prepared for the ESPAnet 2004 Conference, European Social Policy: Meeting the Needs of a New Europe, Oxford, England, September 9th – 11th,.
- Esmer, Yılmaz, 1999; **Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler**, TESEV
- Fidrmuc, Jan ve Klarita Gërxhani 2004; **Formation of Social Capital in Eastern Europe:Explaining the Gap vis-à-vis Developed Countries**,
<http://www.fidrmuc.net/research/soccap.pdf>
- Fukuyama, Francis, 1998; **Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, T. İş Bankası Yayınları
- Newton, Kenneth, 2001; “Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy”, **International Political Science Review**, Vol 22, No. 2, pp.201–214
- Norris, Pippa, 2002; **Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism** (Cambridge University Press,
- Norris, Pippa; 2000; **Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies**, Paper for the European Science Foundation EURESCO Conference on Social Capital:Interdisciplinary Perspectives at the University of Exeter, 15-20 September;
- Putnam, Robert; 1992 ; “Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy”, Princeton University Press

- Putnam, Robert; 1995 ; “Bowling Alone: America's Declining Social Capital” *Journal of Democracy*, Vol: 6 No. 1, pp. 65-78
- Putnam, Robert; 2000; “Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster;
- Renno, Lucio R., 2000; “Microfoundations of Social Capital: Membership to Associations in Latin America”; Prepared for delivery at the 2000 meeting of the Latin American Studies Association, Hyatt Regency Miami, March 16-18,
- SARD**, Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics, 2001; **Social Capital A Review of The Literature**; www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/soccaplitreview.pdf
- Scheufele, Dietram ve Dhavan Shah, 2000; “Personality Strength and Social Capital The Role of Dispositional and Informational Variables in the Production of Civic Participation”, **Communication Research**, Vol. 27 No. 2, April, pp.107-131
- Siisiäinen, Martti, 2000; **Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam**, Paper presented at ISTR Fourth International Conference "The Third Sector: For What and for Whom?" Trinity College, Dublin, Ireland July 5-8
- Uslaner, Eric M., 2004; “Trust as a Moral Value” Dario Castiglione, Jan W. van Deth, and Guglielmo Wolleb, eds., **Handbook of Social Capital**, Oxford University Press.